

HOTĂRÂREA CURȚII

2 august 1993*

Ministère public și Direction du travail et de l'emploi împotriva Jean-Claude Levy

(Cerere pentru pronunțarea unei hotărâri preliminare, formulată de Tribunal de Police din Metz)

„Egalitate de tratament pentru femei și bărbați – Interdicție legislativă a muncii de noapte pentru femei – Convenția nr. 89 a Organizației Internaționale a Muncii privind interzicerea muncii de noapte pentru femei”

Cauza C-158/91

În cauza C-158/91,

având ca obiect o cerere adresată Curții, în temeiul articolului 177 din Tratatul CEE, de către Tribunal de Police din Metz (Franța) pentru pronunțarea, în litigiul pendinte în fața acestei instanțe, între

Ministère public și Direction du travail et de l'emploi

și

Jean-Claude Levy,

a unei hotărâri preliminare privind interpretarea articolelor 1-5 din Directiva 76/207/CEE a Consiliului din 9 februarie 1976 privind punerea în aplicare a principiului egalității de tratament între bărbați și femei în ceea ce privește accesul la încadrarea în muncă, la formarea și la promovarea profesională, precum și condițiile de muncă (JO L 39, p. 40),

CURTEA,

compusă din domnii O. Due, președinte, G. C. Rodríguez Iglesias și M. Zuleeg, președinți de cameră, G. F. Mancini, R. Joliet, F. A. Schockweiler, J. C. Moitinho de Almeida, F. Grévisse, M. Díez de Velasco, P. J. G. Kapteyn și D. A. O. Edward, judecători,

avocat general: domnul G. Tesauero

grefier: domnul J.-G. Giraud

după examinarea observațiilor scrise prezentate:

– pentru Direction du travail et de l'emploi, de către doamna E. Klein, inspector de muncă,

– pentru domnul J. C. Levy, de către F. Crehange, avocat în baroul din Metz,

* Limba de procedura: franceza.

– pentru guvernul francez, de către domnul P. Pouzoulet, subdirector al Direcției juridice a Ministerului Afacerilor Externe, în calitate de agent și domnul C. Chavance, Attaché principal d’administration centrale, în calitate de agent supleant,

– pentru guvernul german, de către domnul E. Röder, Regierungsdirektor în Bundesministerium für Wirtschaft, în calitate de agent,

– pentru Comisia Comunităților Europene, de către doamna M. Wolfcarius, membru al Serviciului Juridic, în calitate de agent,

având în vedere raportul pentru ședință,

după ascultarea observațiilor orale prezentate de către domnul J. C. Levy, de către guvernul german și de către Comisie în ședința din 16 septembrie 1992,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 27 octombrie 1992,

pronunță prezenta

Hotărâre

1 Prin hotărârea din 22 mai 1991, primită la Curte la 18 iunie 1991, Tribunal de Police din Metz (Franța) a adresat, în temeiul articolului 177 din Tratatul CEE, o întrebare preliminară privind interpretarea articolelor 1-5 din Directiva 76/207/CEE a Consiliului din 9 februarie 1976 privind punerea în aplicare a principiului egalității de tratament între bărbați și femei în ceea ce privește accesul la încadrarea în muncă, la formarea și la promovarea profesională, precum și condițiile de muncă (JO L 39, p. 40, denumită în continuare „directiva”).

2 Această întrebare a fost adresată în cadrul unei acțiuni penale introduse de Ministère public și Direction du travail et de l’emploi împotriva domnului Jean-Claude Levy, director al SA Nouvelle Falor, acuzat de a fi angajat, la 22 martie 1990, 23 de femei pentru muncă de noapte, contrar articolului L 213-1 din Code du travail francez (denumit în continuare „legea franceză”), încălcare ce se pedepsește cu o amendă în temeiul, în special, al articolului R 261-7 din același cod.

3 Aceste dispoziții au fost adoptate pentru a pune în aplicare Convenția nr. 89 a Organizației Internaționale a Muncii din 9 iulie 1948 privind munca de noapte a femeilor în industrie (denumită în continuare „Convenția OIM”), a cărei ratificare a fost autorizată în Franța prin Legea nr. 53-603 din 7 iulie 1953. Ratificarea a fost înregistrată de către directorul general al Biroului Internațional al Muncii la 21 septembrie 1953.

4 Articolul 3 din Convenția OIM, reluat, în esență, de legea franceză, prevede:

„Femeile, fără deosebire de vârstă, nu trebuie angajate noaptea în nicio întreprindere industrială, publică sau privată și în nici o ramură a uneia din aceste întreprinderi, cu excepția întreprinderilor în care sunt angajați numai membrii aceleiași familii.”

5 În fața Tribunal de Police din Metz, domnul Levy, reclamant în acțiunea principală, a invocat că legea franceză era incompatibilă cu articolul 5 din directivă, care prevede:

„Statele membre iau măsurile necesare în vederea eliminării actelor cu putere de lege și a actelor administrative contrare principiului egalității de tratament.”

6 Tribunal de Police a hotărât să suspende pronunțarea hotărârii și să adreseze Curții următoarea întrebare preliminară:

„Trebuie interpretate articolele 1-5 din Directiva 76/207 din 9 februarie 1976 în sensul că o legislație națională care interzice munca de noapte numai pentru femei este discriminatorie având în vedere, în plus, articolul 3 din Convenția nr. 89 a Organizației Internaționale a Muncii privind interzicerea muncii de noapte pentru femei la care a aderat Franța?”

7 Pentru o prezentare mai detaliată a faptelor din acțiunea principală, a derulării procedurii, a reglementărilor aplicabile, precum și a observațiilor prezentate Curții, se face trimitere la raportul pentru ședință. Aceste elemente din dosar sunt reluate în continuare numai în măsura în care sunt necesare pentru raționamentul Curții.

8 Înainte de a răspunde la întrebarea preliminară adresată, este necesar să se observe că interdicția muncii de noapte pentru femei prevăzută atât de Convenția OIM, cât și de legea franceză, este însoțită de diverse derogări care au fost invocate de domnul Levy în fața instanței de trimitere. Cu toate acestea, deoarece întrebarea dacă domnul Levy poate să beneficieze de aceasta nu este pertinentă pentru soluționarea problemei evidențiate de întrebarea preliminară, aceste derogări trebuie să rămână în afara acțiunii prezente.

9 În Hotărârea din 25 iulie 1991, Stoeckel (cauza C-345/89, Rec. p. I-4047), Curtea a hotărât că articolul 5 din directivă este suficient de precis pentru a impune statelor membre obligația de a nu prevedea prin legislație interdicția muncii de noapte pentru femei, chiar dacă această obligație presupune derogări, atunci când nu există nicio interdicție a muncii de noapte pentru bărbați. Rezultă că, în principiu, instanța națională are obligația de a asigura punerea în aplicare a acestei norme, refuzând aplicarea oricărei dispoziții contrare de drept intern (a se vedea Hotărârea din 9 martie 1978, Simmenthal, cauza 106/77, Rec. p. 629).

10 În prezenta cauză, întrebarea preliminară adresată încearcă, în esență, să stabilească dacă aceeași obligație se impune instanței naționale atunci când dispoziția de drept intern care se dovedește incompatibilă cu regulile comunitare este destinată să pună în aplicare o convenție care, precum Convenția OIM, a fost încheiată de statul membru în cauză cu alte state membre și cu țări terțe înainte de intrarea în vigoare a Tratatului CEE (denumită în continuare „convenția internațională anterioară”).

11 Articolul 234 primul paragraf din tratat prevede că drepturile și obligațiile care rezultă din convenții încheiate înainte de intrarea în vigoare a tratatului, între unul sau mai multe state membre, pe de o parte și una sau mai multe țări terțe, pe de altă parte, nu sunt afectate de dispozițiile din tratat. Cu toate acestea, al doilea paragraf obligă statele membre să recurgă la toate mijloacele adecvate pentru a elimina incompatibilitățile eventuale între o astfel de convenție și tratat. Articolul 234 are un domeniu de aplicare general și se aplică oricărei convenții internaționale, indiferent de obiectul acesteia, care poate avea efecte asupra aplicării tratatului (a se vedea Hotărârea din 14 octombrie 1980, Burgoa, cauza 812/79, Rec. p. 2787, punctul 6).

12 Astfel cum rezultă din Hotărârea din 27 februarie 1962, Comisia/Republica Italiană (cauza 10/61, Rec. p. 1), articolul 234 primul paragraf are ca obiect precizarea, în conformitate cu principiile dreptului internațional, că aplicarea tratatului nu afectează angajamentul statului membru în cauză de a respecta drepturile țărilor terțe care rezultă dintr-o convenție anterioară și de a-și îndeplini obligațiile corespunzătoare. Rezultă că, în această dispoziție, termenii

„drepturi și obligații” se referă, în ceea ce privește „drepturile”, la drepturile țărilor terțe și, în ceea ce privește „obligațiile”, la obligațiile statelor membre.

13 În consecință, pentru a stabili dacă o regulă comunitară poate fi lipsită de efect printr-o convenție internațională anterioară, este necesar să se examineze dacă aceasta impune statului membru în cauză obligații a căror executare poate să fie încă solicitată de către țările terțe care sunt părți la convenție.

14 În această privință, Comisia susține că, atunci când Curtea a stabilit în Hotărârea din 25 iulie 1991, Stoeckel, menționată anterior, că preocuparea pentru protecție care a inspirat la origine principiul interdicției muncii de noapte pentru femei nu mai apare întemeiată, statele membre au obligația, în temeiul articolului 5 alineatul (2) litera (c) din directivă, de a adopta măsurile necesare pentru a revizui actele cu putere de lege și actele administrative contrare principiului egalității de tratament. Atunci când actele cu putere de lege care trebuie revizuite rezultă din încheierea anterioară a unor convenții internaționale, precum Convenția OIM, măsurile care urmează să fie adoptate de către statele membre sunt similare cu „mijloacele adecvate” la care acestea trebuie să recurgă, în temeiul articolului 234 al doilea paragraf din tratat, pentru eliminarea incompatibilităților constatate între aceste convenții internaționale și dreptul comunitar, și anume extinderea interdicției muncii de noapte la lucrătorii de sex opus sau abrogarea convenției internaționale anterioare.

15 Comisia adaugă că, în orice caz, obligația care decurge din Convenția OIM de a nu le lăsa pe femei să muncească noaptea nu poate permite unui stat membru să nu respecte principiul egalității de tratament pentru femei și bărbați, drept fundamental al persoanei umane a cărui respectare face parte integrantă din principiile generale ale dreptului pe care Curtea se asigură că este respectat (a se vedea Hotărârea din 17 decembrie 1970, Internationale Handelsgesellschaft, cauza 11/70, Rec. p. 1125). Aceasta subliniază că, în conformitate cu jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (a se vedea, în special, Hotărârea din 28 mai 1985, Abdulaziz, Cabales și Balkandali, seria A, nr. 94), un tratament diferit al femeilor în raport cu bărbații trebuie justificat prin motive obiective și rezonabile și trebuie să respecte un raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele utilizate și obiectivul urmărit. Având în vedere similaritatea riscurilor la care sunt expuși lucrătorii care muncesc noaptea, bărbați sau femei, un tratament diferit al femeilor în raport cu bărbații poate fi justificat numai prin necesitatea de a proteja condiția biologică a femeii.

16 Ca răspuns la această argumentație, este necesar să se sublinieze că, chiar dacă este adevărat că egalitatea de tratament pentru femei și bărbați constituie un drept fundamental recunoscut de dreptul comunitar, punerea în aplicare a acestuia, chiar la nivel comunitar, a fost progresivă, necesitând intervenția Consiliului prin intermediul unor directive și că aceste directive admit, temporar, anumite derogări de la principiul egalității de tratament.

17 În aceste condiții, nu este suficient să se invoce principiul egalității de tratament pentru a face inaplicabilă executarea obligațiilor care îi revin unui stat membru în acest domeniu în temeiul unei convenții internaționale anterioare, obligații a căror respectare este asigurată prin articolul 234 primul paragraf din tratat.

18 Comisia își bazează argumentul, de asemenea, pe evoluția dreptului internațional în acest domeniu și, în special, pe Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare în ceea ce privește femeile, încheiată la New York la 18 decembrie 1979 (denumită în continuare „Convenția de la New York”), ratificată de Franța la 14 decembrie 1983, precum și pe evoluția care a avut loc chiar în cadrul Organizației Internaționale a Muncii. În ceea ce privește aceasta din urmă, Comisia face, în special, trimitere la Protocolul din 1990 privind

Convenția OIM din 1948, la Convenția OIM nr. 171 din 1990 privind munca de noapte și la Recomandarea OIM nr. 178 din 1990 privind munca de noapte, care au fost adoptate toate la 26 iunie 1990.

19 Este adevărat că dispozițiile unei convenții internaționale pot fi scutite de caracter obligatoriu, în cazul în care se dovedește că toate părțile la această convenție au încheiat o convenție ulterioară, ale cărei dispoziții sunt incompatibile cu cele ale primei convenții, astfel încât este imposibil să se aplice ambele convenții în același timp [a se vedea articolul 59 alineatul (1) litera (b) din Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor din 21 martie 1986].

20 În speță, în cazul în care reiese din evoluția dreptului internațional, astfel cum a fost evocată de către Comisie, că interdicția muncii de noapte pentru femei, prevăzută de Convenția OIM, a fost abrogată în temeiul convențiilor ulterioare care obligă aceleași părți, dispozițiile articolului 234 primul paragraf din tratat nu sunt aplicabile. Nimic nu se opune atunci ca instanța națională să aplice articolul 5 din directivă, astfel cum a fost interpretat de către Curte în Hotărârea din 25 iulie 1991, menționată anterior și să elimine dispozițiile de drept intern care se dovedesc contrare.

21 Cu toate acestea, în cadrul unei acțiuni pentru pronunțarea unei hotărâri preliminare, nu îi revine Curții, ci instanței naționale să verifice care sunt obligațiile care se impun, în temeiul unei convenții internaționale anterioare, statului membru în cauză și să stabilească limitele, astfel încât să stabilească în ce măsură aceste obligații constituie un obstacol pentru aplicarea articolului 5 din directivă.

22 Având în vedere considerațiile precedente, este necesar să se răspundă la întrebarea preliminară adresată că instanța națională are obligația de a asigura respectarea deplină a articolului 5 din Directiva 76/2007, fără să aplice nicio dispoziție contrară a legislației naționale, cu excepția cazului în care aplicarea unei astfel de dispoziții este necesară pentru asigurarea executării de către statul membru în cauză a unor obligații rezultate dintr-o convenție încheiată înainte de intrarea în vigoare a Tratatului CEE cu țări terțe.

Cu privire la cheltuielile de judecată

23 Cheltuielile efectuate de către guvernele francez și german, precum și de către Comisia Comunităților Europene, care au prezentat observații Curții, nu pot face obiectul unei rambursări. Întrucât procedura are, în raport cu părțile în acțiunea principală, un caracter incidental față de procedura din fața instanței naționale, este de competența acestei instanțe să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată.

Pentru aceste motive,

CURTEA,

pronunțându-se cu privire la întrebarea care i-a fost adresată de Tribunal de Police din Metz, prin hotărârea din 22 mai 1991, hotărăște:

Instanța națională are obligația de a asigura respectarea deplină a articolului 5 din Directiva 76/207/CEE a Consiliului din 9 februarie 1976 privind punerea în aplicare a principiului egalității de tratament între bărbați și femei în ceea ce privește accesul la încadrarea în muncă, la formarea și la promovarea profesională, precum și condițiile de muncă, fără să aplice nicio dispoziție contrară a legislației naționale, cu excepția cazului în care aplicarea unei astfel de dispoziții este necesară pentru a asigura executarea, de

către statul membru în cauză, a unor obligații rezultate dintr-o convenție încheiată înainte de intrarea în vigoare a Tratatului CEE cu țări terțe.

Due	Rodríguez Iglesias	Zuleeg	Mancini
Joliet	Schockweiler	Moitinho de Almeida	
Grévisse	Díez de Velasco	Kapteyn	Edward

Pronunțată în ședință publică la Luxemburg, 2 august 1993.

Grefier
J.-G. Giraud

Președinte
O. Due